

شیوه حضرت ابراهیم علیه السلام در مواجهه با شبهات

محمد حاجی ابوالقاسمی دولابی*

اشاره

متن پیشرو سخنان حجت الاسلام والمسلمین محمد حاجی ابوالقاسمی دولابی در آیین افتتاحیه دومین دوره آموزشی «شبهه‌شناسی، روش پاسخ و مواجهه» با حضور اساتید، فارغ‌التحصیلان مراکز تخصصی و طلاب سطوح سه و چهار حوزه‌های علمیه از سراسر کشور است. در این دوره آموزشی که از سوی مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات (حوزه‌های علمیه) به مدت سه روز از تاریخ ۴ تا ۶ شهریورماه ۱۴۰۲ در موسسه امام صادق علیه السلام پردیسان قم برگزار شد، شرکت‌کنندگان در این دوره آموزشی از محضر اساتید باتجربه در موضوعات مختلف بهره‌مند شدند.

مقدمه

قرآن کریم نمونه‌های متعددی از افسران جهاد تبیین را به ما معرفی کرده است، شاید یکی از مهم‌ترین آن‌ها حضرت ابراهیم علیه السلام باشد. من یک مروری داشتیم بر جهاد حضرت ابراهیم علیه السلام، دیدم یکی از برجسته‌ترین فرازهای جهاد ایشان جهاد تبیین و پاسخگویی به شبهات، مبارزه با شبهه‌افکنان و شبهه‌آفرینان است که این پیامبر خدا انصافاً پاسخ‌های ابتکاری و زیبایی را در برابر شبهه‌افکنان ارائه می‌کند.

*. عضو مجلس خبرگان رهبری و رابط رئیس‌جمهور با حوزه‌های علمیه.

ویژگی‌های جهاد تبیین حضرت ابراهیم

من در آیات نورانی قرآن کریم چند ویژگی در جهاد تبیین حضرت ابراهیم دیدم که این‌ها را خدمت شما عرض می‌کنم.

۱. شجاعت

حضرت ابراهیم در جهاد تبیین خودش، شجاع بود. در جنگ با شبهه‌افکنان ترسی به دل راه نمی‌دهد، این یک مسئله مهمی است. گاهی آن قدر جریان شبهه‌افکن قدرتمند است که انسان از مال خودش، از جان خودش نگران می‌شود که بخواهد به‌مواجهه با آن برخیزد. حضرت ابراهیم مستقیماً در مقابل فرود می‌ایستد، «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ» (بقره: ۲۵۸)؛ حضرت ابراهیم هم می‌توانست مثل خیلی‌های دیگر زندگی خودش را بکند، چکار دارد که برود و با یک پادشاهی درگیر شود یا در جایی که به سراغ عمومی خودش می‌رود «وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَرَزَّرْتَنِي أَخِي وَأَنَا صَاحِبُ الدِّينِ» (انعام: ۷۶).

۲. خستگی‌ناپذیری

حضرت ابراهیم در عین اینکه شجاع بود خستگی‌ناپذیر هم بود، یعنی دست نمی‌کشید، حالا از یک عرصه شبهه فارغ شد عرصه‌ای دیگر، عرصه سوم و چهارم. خدای متعال نمونه‌های متعددی از مواجهه ابراهیم با گروه‌های مختلف را بیان فرموده است، مواجهه ابراهیم با شبهه به‌موقع بود، نمی‌گذاشت تأخیر بیفتد، دیر شود، سر جای خودش و آنجایی که باید از یک حادثه‌ای بهترین استفاده را برد می‌برد. حالا ماجرای ستاره و ماه و خورشید را همه شما شنیدید که چقدر زیبا وقتی می‌خواهد در برابر ستاره‌پرستان مواجهه کند، «فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى الْكُوفَةَ» (انعام: ۷۶)؛ در آن لحظه‌ای که کوكب در آسمان نمودار شد ابراهیم عملیات خودش را آغاز می‌کند.

۳. پاسخگویی ملموس

پاسخ‌های ابراهیم پاسخ‌هایی ملموس است. این خیلی مهم است که در مقام پاسخ به شبهه، پاسخ ملموس باشد که شخص به فکر فرو برود و طبیعتاً استفاده از شیوه‌های تأثیرگذاری مثل مجازات، مثل همراهی.

من یک پستی را در یک صفحه‌ای از صفحات مجازی دیدم و حالا یک مطلبی را ذیل آن

نوشتم راجع به امر به معروف بود، در این شبکه فاسد ایران اینترنشنال نوشته بود فلان خانم در برابر مزاحمت یک نیروی حزب‌اللهی مثلاً مقاومت کرد و چنین و چنان و نظام اسلامی آن خانم را دستگیر کرد. من هم نوشتم مزاحمت نیست؛ بلکه امر به معروف است و هرکس در برابر امر به معروف بایستد، باید مجازات شود چون در برابر امر خدا ایستاده است. بعد یک کسی در آنجا در پاسخ به من نوشت اگر ما نخواهیم به دین شما باشیم چه کسی را باید ببینیم؟ من هم نوشتم ما هم نمی‌خواهیم به دین تو باشیم، ما چه کسی را باید ببینیم؟ نوشت کدام دین؟ گفتم من منادی سخن خدا هستم و تو هم منادی سخن ابلیس، تو دین ابلیس را ترویج می‌کنی و من دین خدا را، چرا نباید دین خدا در جامعه حاکم باشد اما دین ابلیس در جامعه حاکم باشد. دهان او بسته شد، یعنی یک جاهایی شما دست بگذارید روی مسئله‌ای که طرف ابتدائاً تنه ندارد، ولی با یک تلنگری متوجه می‌شود این چیزی که شما می‌گویید حرف خودتان نیست، مگر می‌شود کسی در این عالم بدون خدا زندگی کند، اگر خدای تو رب‌العالمین نیست پس خدای تو ابلیس است، اگر سخن من که سخن خداست برای تو قابل‌پذیرش نیست، سخن تو که سخن ابلیس است برای من قابل‌پذیرش نیست.

۴. مخاطب‌شناسی

حضرت ابراهیم مخاطب‌شناس بود. این خیلی مهم است که ما چه سخنی را به چه کسی بگوییم و در چه موقعیتی. گاهی بعضی از پاسخ‌ها بیشتر برای برخی از مخاطب‌ها ایجاد شبهه می‌کند؛ حالا یکی از ابعادی که در این دوره عزیزان ما قبلاً گفته بودند دنبال می‌شود همین مسئله مخاطب‌شناسی است و اینکه مخاطب‌شناسی و موقعیت‌شناسی کنیم و بدانیم در چه موقعیتی شبهه را پاسخ بدهیم.

۵. رویکرد تهاجمی به شبهه

حرکت و رویکرد حضرت ابراهیم تهاجمی بود، تدافعی نبود. مقام معظم‌رهبری در سخنرانی اخیر خودشان در جمع مبلغان فرمودند حرکت مبلغ باید تهاجمی باشد، آن مرکزیت تولید شبهه را باید مورد حمله قرار داد. ببینید حضرت ابراهیم با مُرود چگونه سخن می‌گوید. «إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ» (بقره: ۲۵۸)؛ «خدای من زنده می‌کند و می‌میراند»، این یک حمله است، تو می‌گویی من خدا هستم، مرگ و حیات به دست تو نیست. حالا به حسب بعضی از تفاسیر مُرود یک برده‌ای را کشت و یک برده‌ای را آزاد کرد و گفت انا اُحیی و اُمیت، اینجا یک حمله دیگری می‌کند حضرت ابراهیم .

می‌گوید: «قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ» (بقره: ۲۵۸)؛ «ای خدای بزرگ خورشید را یک بار از مغرب بالا بیاور»، «فَبَهَّتِ الذِّبْيَ كَفَرًا»، نمرود مبهوت شد. این حرکت تهاجمی گاهی وقت‌ها خیلی بهتر جواب می‌دهد.

۶. مقابله با سرمنشأ شبهات

از دیگر ویژگی‌های کار حضرت ابراهیم علیه السلام مقابله با مرکزیت شبهه بود. گاهی ما به سراغ سرمنشأ نمی‌رویم، حالا چه سرمنشأ تولید شبهه و چه شبهه کلیدی و مادر. گاهی می‌بینید سؤالی که شخص می‌پرسد مبتنی بر یک دیدگاه نادرستی است که این دیدگاه نادرست از قبیل ابوابی است که یفتح منه ألف باب من الضلال. گاهی انسان باید سراغ سرمنشأ برود و لذا خود شبهه‌شناسی در پاسخ به شبهه بسیار مؤثر است.

اجمالاً اگر ما سیره اولیای الهی را در مواجهه با شبهه مورد بررسی قرار بدهیم به اعتقاد من درس‌های زیادی در جهت شیوه پاسخگویی به شبهات به دست می‌آوریم.

در پایان این جمله حضرت امیرمؤمنان علی علیه السلام را به عنوان حسن ختام عرایض خودم تقدیم می‌کنم، حضرت فرمودند: «إِنَّمَا سُمِّيَتِ الشُّبُهَةُ شُبُهَةً لِأَنَّهَا تُشَبِّهُ الْحَقَّ» (نهج البلاغه، خطبه ۳۸)؛ حضرت در این فراز نورانی در نهج البلاغه به اعتقاد من یک راهکار بسیار خوب برای پاسخگویی به شبهات بیان کرده است، شبهه را شبهه می‌نامند چون شباهت به حق دارد. معنای این سخن آن است که «إِنَّمَا الْأُمُورُ ثَلَاثَةٌ: أَمْرٌ بَيْنَ رَشْدٍ وَفِتْنَةٍ وَ أَمْرٌ بَيْنَ غِيٍّ وَفِجْتَنَةٍ وَ أَمْرٌ مُشْكِلٌ يَرُدُّ عِلْمَهُ إِلَى اللَّهِ وَ إِلَى رَسُولِهِ» (وسائل الشيعة، ج ۲۷، ص ۱۵۷)؛ هیچ‌گاه دشمن با باطل آشکار و عریان به سراغ ما نمی‌آید، همواره باطل را در لباس حق ارائه می‌کند.

خب چه باید کرد؟ اینجا طبیعتاً کار اصلی پاسخگویی به شبهه غربال کردن این شبهه است، تشخیص حق از باطل در درون این شبهه است، آن جنبه حق را با جنبه باطل را از یکدیگر متمایز کردن است. مهم‌ترین شیوه در پاسخگویی به شبهه به اعتقاد من برگرفته از فرمایش حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام این است، آن جنبه حق که در شبهه است را انسان تشخیص بدهد، جنبه باطل آن را هم تشخیص بدهد و این دو را از یکدیگر متمایز کند. حالا این در ادامه از خود فرمایش حضرت هم فهمیده می‌شود. می‌فرماید: «قَالَمَا أُؤْيَاءَ اللَّهِ فَضِيَاؤُهُمْ فِيهَا الْيَقِينُ»، چراغ راه اولیاء خدا در برابر شبهات یقین است؛ یعنی چه چراغ راه آن‌ها یقین است؟ یعنی آنچه را که به آن یقین دارند، آن بخشی از شبهه که درست است و

جنبه «بلی الحقی» است، جنبه لباس حق است که به آن یقین دارند، این خودش پایگاهی می‌شود و تکیه‌گاهی می‌شود برای تشخیص آن جنبه باطل. آیاتی که قاری محترم در ابتدای جلسه خواندند، این آیات هم همین را می‌گفت، آیات سوره آل‌عمران که «هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ» (آل‌عمران: ۷)؛ «کسانی که در دل آن‌ها انحراف است آن جنبه مشابهت شبهه به باطل را می‌گیرند؛ اما کسانی که ایمان دارند بر پایه محکمت به حل متشابهات می‌پردازند»، «فَضِيأُوهُمْ فِيهَا الْيَقِينُ»، آنچه را که به آن یقین دارند که حق است، آن را دریافت می‌کنند، فرمود: «و دليهم سمت الهدى»، «و نشانه راه آن‌ها مسیر هدایت است». با تکیه بر کبریات قرآن و حدیث که مسیر هدایت را روشن می‌کند می‌توانند جنبه حق از باطل را در این شبهه متمایز کنند، «وَأَمَّا أَعْدَاءُ اللَّهِ فَدَعَاؤُهُمْ فِيهَا الضَّلَالُ» (نهج‌البلاغه، خطبه ۳۸)؛ «اما خوانش و دعوت دشمنان خدا در بستر شبهه به سمت گمراهی است»؛ یعنی جنبه شباهت به باطل را می‌گیرند، «و دليهم العمى»، و با یک کوری و عمی این مسیر را طی می‌کنند. این فرمایش امیرالمؤمنین علیه السلام و آن هم آیات نورانی قرآن، اگر با این نگاه به قرآن بنگریم قرآن یکسره پاسخگویی به شبهات است. حالا گاهی در مقام عکس‌العمل و تدافعی و گاهی در مقام هجمه و ابتکاری و در هر دو صورت چراغ راه ما است در مواجهه با شبهات.

امروز هم متأسفانه به دلیل هجمه سنگین دشمن که در جنگ اقتصادی و در جنگ نظامی ره به‌جایی نبرده است، خب راهبرد دشمن جنگ فکری و فرهنگی اتخاذ شده است، رسانه‌ها هم که این فضا را فراهم کردند و در دست هر جوان و نوجوانی می‌بینید آن وسیله‌ای که این ویروس فکری را منتشر می‌کند هست. مقام معظم رهبری جمله قشنگی امسال داشتند و گفتند «در قدیم به جوان‌ها می‌گفتیم از دوست بد فاصله بگیرید، امروز آن دوست بد در جیب او است و همه دارند، لذا کار خیلی سخت است»؛ البته از این بستر برای پاسخ مناسب هم می‌شود استفاده کرد و همان قدر که این بستر برای ما تهدید است، فرصت هم است. همان‌طور که آن‌ها دسترسی به جوان‌های ما دارند، ما هم از این فضا دسترسی به جوان‌های آن‌ها می‌توانیم پیدا کنیم و اگر یک عزمی شکل بگیرد و یک حرکت جمعی باشکوهی شکل بگیرد ان‌شاءالله شاهد باشیم که این تهدید به یک فرصت بزرگ تبدیل شود.

«والسلام علیکم و رحمة الله و بركاته»